

ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО ІНТЕРВЕНЦІЙНОГО ФОНДУ – ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ КРУП'ЯНОГО РИНКУ В УМОВАХ НЕСТАБІЛЬНОСТІ СВІТОВИХ ЦІН НА СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ПРОДУКЦІЮ

Постановка проблеми. Виконання державної програми контролює державна установа – Аграрний Фонд України, за якою закріплено основні засади функціонування аграрного ринку та визначено механізми його державного цінового регулювання. Аграрний фонд є державним агентом, уповноваженим від імені держави реалізовувати цінову політику в аграрному секторі економіки. Він має статус спеціалізованої державної бюджетної установи.

За роки свого становлення Аграрний фонд набув відповідних повноважень для підтримки балансу інтересів як виробників сільськогосподарської продукції, так і її кінцевих споживачів.

Пріоритетними завданнями Фонду є формування державного інтервенційного фонду – державного запасу окремих видів сільськогосподарської продукції, який повинен гарантувати продовольчу безпеку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пропорційного, збалансованого і ефективного розвитку круп'яної галузі, удосконалення зв'язків з суміжними галузями, раціоналізації використання сировинних ресурсів присвячені наукові праці В.Г. Вороніна, В.К. Докучаєва, О.В. Крисального, М.Г. Лобаса, А.С. Лисецького, В.П. Нархова, А.К. Павлюченкова, С.Ф. Покропивного, П.П. Руснака, П.Т. Саблука, Б.П. Тарасенко, Л.М. Худолій, О.М. Шпичака, М.Г. Шелудько та інших учених-економістів.

Невирішені частини загальної проблеми та мета статті. Однак проблема розвитку та підвищення ефективності функціонування круп'яної галузі вирішена ще не повністю і вимагають подальшого дослідження. Круп'яний ринок являє собою такий тип функціонування зернового господарства, коли ринкові відносини не обмежуються сферою обміну, а включають в себе всі товарно – грошові відносини, які регулюють виробництво, збут і споживання зерна та формують господарські зв'язки між суб'єктами круп'яного ринку.

Виклад основного матеріалу. Наповнення державного інтервенційного фонду відбувається шляхом здійснення інтервенційних заходів, таких як спотові та форвардні закупівлі. Закупівлі здійснюються за ринковими цінами, що забезпечує сільгосповаровиробникам належний рівень рентабельності виробництва.

Державний інтервенційний фонд використовується для мінімізації цінових коливань на відповідних ринках, як шляхом поставки сировини, так і продуктів її переробки.

Аграрний фонд має право здійснювати короткострокове кредитування сільськогосподарських товаровиробників шляхом надання державної бюджетної позики під заставу сільськогосподарської продукції на пільгових умовах. Фонд ініціює визначення переліку об'єктів державного цінового регулювання на відповідний маркетинговий період, тобто тих видів сільськогосподарської продукції, на які, в разі необхідності, буде спрямовуватися державна бюджетна підтримка [1].

Держава планує одержати валовий збір зерна в 2015 р. в обсязі 71 млн. т. Таке виробництво повністю забезпечить потребу держави у продовольчому та фуражному зерні, а також у сировині для промислової переробки. Значна частина зерна (35 млн. т) буде використовуватись для експортних поставок.

**Прогнозні показники виробництва круп'яних культур
в 2015 та 2017 роках**

Культура	2015 рік			2017 рік		
	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. тонн	Площа посіву, тис. га	Урожайність, ц/га	Валовий збір, тис. тонн
Овес	320	30,7	982,4	320	34,3	1097,6
Горох	320	32,8	1049,6	320	36,6	1171,2
Гречка	300	19,9	597	300	22,3	669
Просо, сорго	500	42,1	2105	500	47,3	2365

Таким чином, загальний економічний ефект залежатиме від кон'юнктури ринку, дієвості важелів державної політики в регулюванні розвитку зернової галузі, ресурсокупності використовуваних технологій вирощування зернових культур, структури та якості продукції. Задекларовані обсяги виробництва зерна при існуючих темпах інфляції забезпечать рентабельність на рівні 42%, за рахунок чого будуть створені умови розширеного виробництва в галузі та ліквідовано дефіцит обігових коштів на виробництво зерна. Додатковий щорічний ефект від запровадження нової схеми логістики буде становити близько 3 млрд. грн.

Таблиця 2

Баланс попиту та пропозиції зерна (млн. т) [2].

Показник	2010 р. факт	2011 р факт	Прогноз	
			2015 р.	2017 р.
Залишки на початок періоду	5,8	8,2	6,8	5,1
Виробництво	39,5	48,7	71,0	80,0
в т.ч. населення	9,5	9,5	8,5	7,0
Імпорт	0,2	0,2	0,1	0,1
Внутрішній попит на продукцію, всього	25,8	27,1	29,8	32,0
фонд споживання	7,0	7,0	7,0	7,0
насіння	2,6	3,0	3,1	3,1
корми	14,4	14,9	17,2	19,4
переробка на нехарчові цілі	1,2	1,5	1,5	1,5
втрати обігу	6	0,7	1,0	1,0
виробництво біоетанолу	0,0	0,0	—	—
Експорт	11,5	22,5	35,0	36,0
Стратегічний світовий запас	—	—	7,0	10,0
Залишки на кінець періоду	8,2	7,9	6,1	7,2

Посилення ролі Аграрного фонду у фінансовій підтримці зерновиробництва (через укладання строкових контрактів на поставку майбутнього урожаю) передбачає його фінансування з державного спеціального фонду, загального фонду та доходів від розміщення облігацій внутрішньої державної позички.

Прогноз фінансування Аграрного фонду (млрд. грн.)

№ п/п	Джерело	Рік				
		2011	2012	2013	2014	2015
1	Спец. фонд	2,2	3,0	4,0	5,0	6,0
2	Облігації ВДП	5,0	9,0	10,0	10,0	10,0
3	Загальн. фонд	0,8	1,0	1,0	1,5	2,0
Разом		8,0	13,0	15,0	16,5	18,0

Для виконання зазначених функцій та більш ефективного впливу на цінову ситуацію на ринку в умовах прогнозованої нестабільності світових цін на сільськогосподарську продукцію і, перш за все на зерно, фінансування Аграрного фонду необхідно збільшувати до 13,0 млрд. грн., в 2012 р. з яких 3,0 млрд. грн. — за рахунок коштів спеціального фонду державного бюджету (надходження від реалізації об'єктів державного цінового регулювання) та 1,0 млрд. грн. — за рахунок коштів загального фонду, а 9 млрд. грн. — за рахунок ОВДП. Відповідно до 2015 р. фінансування Аграрного фонду потрібно довести до 18 млрд. грн.[3].

Рис - головний продукт харчування для 2,5 млрд. людей. Попит на рис щорічно зростає і за прогнозами ФАО до 2020 р. він становитиме 781 млн. тонн та переважатиме попит на пшеницю на 2-3%. Для України безумовно крупа рисова не є основним продуктом, який забезпечує потребу в харчуванні. Проте, якщо проаналізувати частку рису у структурі круп, які споживає пересічний українець, то на рис припадає 31%, на гречку - 30%, пшоно - 13% і на інші - 26%. Таким чином, зрозуміло, що, не зважаючи на невеликі площі посіву, які коливалися в останні роки в межах 20-22 тис. га, рис для України є одним з головних дієтичних продуктів харчування [5].

Головним результатом реалізації Галузевої програми буде зростання валового виробництва зерна рису до 180-200 тис. тонн на рік, і таким чином забезпечення населення України власною рисовою крупою високої харчової якості. Вирішення цього питання буде досягнуто за рахунок використання рисових зрошувальних систем за призначенням та насичення їх основною культурою (рисом) у науково обґрунтованих межах, тобто посівні площі рису повинні займати в межах 50-60 % існуючих площ рисових систем (таблиця 4).

Для досягнення головного результату планується досягнення окремих планових параметрів, які у поєднанні будуть забезпечувати економічне зростання галузі та зростання добробуту населення рисосійних регіонів.

Одним з головних чинників, що забезпечують зростання врожайності та відповідно валових зборів сільськогосподарських культур, є використання нових високопродуктивних сортів для забезпечення насінням високих репродукцій рисосійних господарств України на території рисосійних регіонів створені насінневі господарства, які за ліцензійними угодами з Інститутом рису НААНУ здійснюють вирощування першої репродукції нових сортів, а забезпеченням цих господарств насінням еліти займається державне підприємство «Дослідне господарство Інституту рису НААНУ» (ДПДГ ІР НААНУ) [6].

Прогнозовані обсяги виробництва зерна рису в Україні до 2015 року

Показники	Од. виміру	Роки					
		2010	2011	2012	2013*	2014*	2015*
Україна							
Посівна площа	тис. га	26,7	28,1	28,8	29,6	30,4	31,0
Валовий збір	тис. т	138,8	148,9	158,4	171,7	182,4	199,0
Урожайність	Тис/га	5,2	5,3	5,5	5,8	6,0	6,4
АР Крим							
Посівна площа	тис. га	16,8	17,5	17,9	18,2	18,6	18,8
Валовий збір	тис. т	87,6	91,0	96,7	100,1	106,0	122,0
Урожайність	Тис/га	5,2	5,2	5,4	5,5	5,7	6,5
Херсонська обл.							
Посівна площа	тис. га	6,6	7,1	7,3	7,6	7,8	8,0
Валовий збір	тис. т	37,0	40,5	43,1	47,9	51,5	56,0
Урожайність	Тис/га	5,6	5,7	5,9	6,3	6,6	7,0
Одеська обл.							
Посівна площа	тис. га	3,3	3,5	3,6	3,8	4,0	4,2
Валовий збір	тис. т	14,2	15,4	16,6	17,9	19,6	21,0
Урожайність	Тис/га	4,3	4,4	4,6	4,7	4,9	5,0

* - прогноз

Згідно з науково обґрунтованими нормами для успішного сортооновлення частка посівних площ базового насіння (еліта) серед загальної площі посіву не повинна бути меншою за 10%. Висівання рису насінням високих репродукцій вирішить ще одну проблему, а саме: зменшить кількість червонозерних форм рису, від присутності яких в масі зерна залежить кількість та якість, а відповідно й ціна виробленої крупи рису.

Іншим показником, за рахунок якого планується виконання головного завдання програми, є повноцінне використання сортових ресурсів. На даний час Україна має ряд сортів з врожайністю від 7 до 9 тонн з 1 гектара, що характеризуються високою якістю та виходом крупи [4].

Таким чином, реалізація завдань Програми в частині розробки, удосконалення та впровадження зональних ресурсозберігаючих, екологічно безпечних технологій вирощування нових високоврожайних та адаптованих сортів, що допоможуть у повній мірі реалізувати генетичний потенціал сортів, дозволить суттєво збільшити валове виробництво зерна рису. Для повноти реалізації потенціалу сортів рослини рису повинні бути забезпечені поживними речовинами, водою, мати надійну систему захисту [6]. Виконання програмних заходів з реконструкції та відновлення внутрішньогосподарської мережі рисових зрошувальних систем, проведення капітального планування чеків забезпечить не тільки роботу систем у проектному режимі, але й зменшить кількість непродуктивних втрат зрошувальної води як під час її подачі до рисових полів, так і під час вегетації рису. На даний час середня зрошувальна норма рису по Україні коливається у межах 25-27 тис. куб.м/га

Інститутом рису НААНУ розроблена та впроваджена технологія вирощування рису з врахуванням вимог охорони навколишнього середовища в господарствах України, яка забезпечує зменшення зрошувальної норми до 15-18 тис. куб.м/га, що у разі широкого застосування на всіх рисових полях дозволить зменшити загальне споживання зрошувальної води при 25 тис. га посівних площ рису на 250 млн. куб.м.

Реалізація Програми створення вітчизняних гібридів рису з потенціалом врожайності 12-13 тонн з 1 га дозволить не тільки зезпечити Україну вітчизняним продуктом, а й виступати у ролі експортера та збільшити експорт продукції рисівництва з 7-8 тис. тонн на рік до 20-30 тис. тонн.

Виконання завдань програми дозволить:

- 1) розширити площу ріллі за рахунок більш повного використання побудованих, але не використаних рисових зрошувальних систем;
- 2) забезпечити збільшення валового виробництва рису та створення нових переробних підприємств за рахунок збільшення обсягів виробленої продукції;
- 3) збільшити асортимент та обсяг виробленої продукції за рахунок вирощування в рисовій сівозміні супутніх культур;
- 4) покращити агроеліоративний стан ґрунтів рисових агроландшафтів, уникнути процесів заболочування та вторинного засолення за рахунок роботи рисових систем у проектному режимі;
- 5) покращити економічний стан агропромислових підприємств, що задіяні у виробництві рису.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Загальна економічна та соціальна ефективність розробленої програми буде залежати, насамперед, від кон'юнктури ринку, від дієвості інструментів державної аграрної політики, окупності витрат, пов'язаних з розвитком галузі щодо кількості виробленої продукції. Задекларовані програмою обсяги виробництва рису забезпечать понад 50% рентабельності поточних витрат і дозволять вести рисівницьку галузь на засадах розширеного виробництва.

Оскільки галузева комплексна програма «Рис України 2010-2015 роки» є складовою частиною Державної цільової програми «Зерно України 2009-2015 роки», то для реалізації завдань, визначених Програмою, передбачається спільне фінансування за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, іноземних та українських інвестицій у формах і видах, передбачених законодавством України, власних коштів аграрних суб'єктів підприємництва та інших джерел фінансування. Для забезпечення ефективного функціонування галузі рисівництва і отримання запланованого Програмою рівня виробництва потреба у грошових та матеріально-технічних ресурсах у грошовому виразі орієнтовно буде складати - 1600 млн. гривень.

У процесі виконання заходів програми, направлених на її здійснення, можливе виникнення ризиків зовнішнього характеру, що не піддаються впливу у рамках Програми. До головних ризиків можна віднести - значне відхилення природно-кліматичних умов від норми, ризики у сфері збуту рису та продукції з нього, ризики, пов'язані зі вступом України до СОТ, залежність економіки країни від світових цін та інші ризики макроекономічного характеру.

Беручи до уваги сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України, світове виробництво рису та постійно зростаючий попит на рис у світі та відсутність реальних можливостей різкого збільшення його виробництва через обмеженість земельних та водних ресурсів у світі, а також необхідність диверсифікації галузі рисівництва, слід вважати, що державну підтримку виробництва рису треба розглядати як інструмент для масштабних змін в аграрному секторі економіки, який дасть змогу підвищити ефективність зерновиробництва в цілому.

Анотація

В статті розглянуто значення круп'яних культур в формуванні державного інтервенційного фонду в умовах нестабільності світових цін на сільськогосподарську продукцію. Досліджено особливості ефективного розвитку цього комплексу в контексті національної аграрної політики.

Ключові слова: круп'яний ринок, інтервенційний фонд, світові ціни

Аннотація

В статье рассмотрено значение крупяных культур в формировании государственного интервенционного фонда в условиях нестабильности мировых цен на сельскохозяйственную продукцию. Исследованы особенности эффективного развития этого комплекса в контексте национальной аграрной политики.

Ключевые слова: крупяной рынок, интервенционный фонд, мировые цены

Annotation

The paper considers the value of cereal crops in the formation of the state intervention fund in an unstable world prices for agricultural products. The features of effective development of this complex in the context of national agricultural policy.

Keywords: grinding market intervention fund, world prices

Список використаних джерел:

1. Алексеева О.С. Интенсификация производства круп'яных культур / О.С. Алексеева, О.П. Якименко, М.Ф. Трифонова та ін.; За ред. О.С. Алексеевої. – К.: Урожай, 2011. – 160 с.
2. Димтрук Б. П. Про формування інфраструктури міжнародного ринку зерна / Б. П. Димтрук // Економіка АПК. - 2012. - № 5. - С. 60-62.
3. Довганчин Г. В. Роль державного регулювання економічних відносин в агропромисловому виробництві / Довганчин Г. В. // Економіка АПК. - 2011. - № 5 - С.7.
4. Муржи Г. Г. Маркетинг у підвищенні конкурентоспроможності виробництва рису / Г. Г. Муржи // Економіка АПК. - 2011. - № 7. - С. 106-108.
5. Немченко Г. Диверсифікація виробництва : цілі і напрями діяльності / Г. Немченко, С. Донецька, - К. Діяконів. - 2010. - № 1. - С. 107-113.
6. Осадчук О.Л. Якість продукції як об'єкт управління / О. Л. Осадчук – 2011. – №4. – с. 147.